

Велігурська О. А.

Державний університет «Житомирська політехніка»

Науковий керівник: Шпиталенко Г. А.,

к.іст.н., доц., доцент кафедри теорії та історії держави і права

Державний університет «Житомирська політехніка»

м. Житомир

СУДОВА РЕФОРМА ГЕТЬМАНА КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО

Судова система є важливою складовою будь-якого суспільства, оскільки вона покликана забезпечувати справедливість, правопорядок та захист прав і свобод громадян. Судова система України не є винятком, і має непросту історію свого становлення і розвитку. Одним із важливих періодів у розвитку української судової системи стало гетьманство Кирила Розумовського у XVIII столітті.

Гетьман Кирило Розумовський, який обіймав пост гетьмана Війська Запорозького з 1750 по 1764 роки, здійснив ряд важливих реформ у культурному, соціальному і політичному житті Гетьманщини, намагаючись перебудувати її на європейський лад. Однією з цих реформ була судова, спрямована на поліпшення судової системи та правосуддя в Гетьманщині.

Дореформенна система судочинства мала таку структуру:

- сільські суди: Нижчою інстанцією були сільські суди, де отаман судив козаків, а війт (із 2-3 помічниками) – посполитих.
- міські суди: У містах, залежно від їхньої категорії, діяли магістратські або ратушні суди.
- сотенні суди: Сотенний суд складався з сотника, городского отамана, писаря, хорунжого, війта та бурмистра.
- полковий суд: Полковий суд включав полковника, полкового суддю, судового писаря, а при розгляді кримінальних справ обов'язково була присутня вся полкова старшина.
- Генеральний військовий суд: Генеральний військовий суд був найвищою апеляційною судовою інстанцією, рішення якого затверджувалися гетьманом.
- Генеральна військова канцелярія: Генеральна військова канцелярія була найвищою адміністративною установою, що здійснювала контроль за судовими змінами і за діяльністю судів, розглядала справи, подані на апеляцію. Правосуддя переважно належало адміністративно-управлінському апарату, багато чиновників втручалися у судові справи, що часто призводило до погіршення роботи місцевих судів.

Судова реформа розпочалася з універсалу гетьмана Розумовського від 17 листопада 1760 року, який передбачав реорганізацію Генерального військового суду. Основні зміни, внесені реформою, включали:

- відкликання російських чиновників: Гетьман Розумовський відкликав російських чиновників зі складу Генерального військового суду, зменшуючи вплив царського уряду на судову систему України;

- залучення представників козацької старшини: до складу Генерального військового суду включили десять обраних від кожного полку депутатів із числа козацької старшини, що підвищило демократизацію судової системи;

- зменшення кількості судових інстанцій: гетьман дозволяв подавати справи прямо до Генерального військового суду, зменшуючи кількість судових інстанцій і скасовуючи судові функції Генеральної військової канцелярії, а Генеральний військовий суд знову ставав найвищою апеляційною інстанцією. Ці заходи підвищили престиж Генерального військового суду і водночас сприяли розмежуванню судової, виконавчої і законодавчої влади в Гетьманщині. Реформа Гетьмана Розумовського була важливим кроком у вдосконаленні судової системи та забезпеченні більшої незалежності судів від зовнішнього впливу.

Судова реформа наприкінці 1763 року в Гетьманщині була однією з найсуттєвіших. Основні моменти цієї реформи можна подати так:

- створення нових судових інстанцій: Під час реформи було створено станові шляхетські суди, а саме земські суди, підкоморські суди і гродські суди. Ці суди були регламентовані відповідно положенням Литовського статуту 1588 року.

- поділ території на повіти: У зв'язку з реформою, всю територію Гетьманщини було поділено на 20 повітів, в кожному з яких розміщувалися суди. Кожен повіт мав по два земські, два підкоморські суди та один гродський суд, котрі замінили колишні полкові суди.

- введення посади возного: У новостворених судах була введена посада возного, який обирався з числа значкових товаришів і сотенних старшин.

- Головний трибунальний суд: Вищою апеляційною установою за реформою став Головний трибунальний суд. З кожного судового повіту обиралися по два депутати, а також вводилися 4 духовні особи до складу цього суду. Рішення Головного трибунального суду вважалося остаточним і не підлягало оскарженню, за винятком вироків про позбавлення шляхетської честі та смертну кару, в яких останнє слово належало російському монархові.

- розмежування цивільних і кримінальних справ: Результатом реформи стала більш спрощена система судів, де вже чітко розмежовувалися цивільні і кримінальні справи.

Ці реформи великою мірою вдосконалили судову систему Гетьманщини, забезпечили більшу незалежність судів від зовнішнього впливу та демократизували судові установи, залучивши представників козацької старшини до роботи судів. Таким чином, судова реформа Кирила Розумовського стала важливим кроком в удосконаленні судової системи Гетьманщини в другій половині XVIII століття.

Список використаних джерел:

1. Путро О. І. Судова реформа в Гетьманщині. Енциклопедія історії України : у 10 т. редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2012. Т. 9 .944 с.
2. Судова реформа в Лівобережній Україні 1760—63. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003.Т. 5 : 736 с.
3. Мельник М. О. Судова реформа гетьмана К. Розумовського наприкінці XVIII ст. Сіверщина в історії України: Зб. наук. пр.К.: Глухів, 2014. Вип. 7. — С. 137-139.